

Marosi Martina

Brunszvik Teréz és az első felvidéki óvodák

„**Ritka fényű csillag nővilágunk egén...**”, akivel a Teremtő „jókedvében ajándékozta meg szeretett hazánkat...” írja Brunszvik Terézről Lővei Klára, a kor nemes tanítója.

Brunszvik Teréz

Brunszvik Teréz volt „**a nevelés apostola, a gyermekvédelem korai előfutára, első óvodáink alapítója, múltunk egyik legkiválóbb nőalakja**”. (Hornýák, 1994) Ifjúkorában édesapja reformtörekvéseit követve rengeteg energiát fejtett ki a nő- és gyermekvédelemben. Pedagógiai munkásságából kifolyólag számos kitüntető nevet kapott „a nevelés géniusza”, „nemzetmentő”, „nemzetnevelő”, „Isten kegyelméből való kisednevelő”. (Hornýák, 1994) Húga gyermekeinek nevelését is a szívéen viselve, nagyon komolyan vette nevelésüket. Húgával meg is keresték a legjobb tanítókat, hogy tanulmányozzák módszereiket. Ilyen út során találkoznak Pestalozzival. Pestalozzi személyisége és nevelői módszerei nagy hatással voltak Brunszvik Terézre, amit hazatérve Magyarországra alkalmaz is a saját munkájában. „*A személyiségnek el kell tűnnie, az önzésnek el kell pusztulnia, mondotta nekem tiszteletre méltó Pestalozzi, ha valaki a közért akar tenni valamit.*” (Brunszvik, 1837)

Brunszvik Teréz egész életét végigkísérik Pestalozzi nemes gondolatai, melyek segítették céljai megvalósításában. Hitte és a gyakorlatból tudta, hogy a határtalan szeretetnek a nevelésben rendkívüli hatalma van. E hitből fakad az is, miszerint „*a családban, s különösen az anyai szeretet pótolhatatlan hatásában gyökerezik egész emberi nemünk megújulásának lehetőségé*”. (Pestalozzi 1805., idézi Finánczy 1986, 269.o.)

„*Munkás, áldozatos élete 1861-ben ért véget. Saját gyermeke ugyan nem volt, lelki, szellemi annál több. Az a szerencse érte, hogy még életében láthatta annak a magnak szárba szökkenését, amelyet ő vetett el.*” (Ozogány E. – Vojtek K., 2003)

„Ha tíz éven keresztül a gondoskodás és tevékenység öszereje a nevelésre fordíthatnák, – de pompás gyümölcsöt teremne a hazának!”.....„Eltűnődöm a nemes, félelmetes gondolaton, hogy értékes legyek számodra, ó Hazza!” – írja Brunszvik Teréz 1814-ben. Vallotta, hogy a nevelés egy komoly, fontos, felelősségteljes feladat, amire a leendő anyáknak, nevelőknek kellő felkészültséggel kell rendelkezniük.

Leánynevelési reformtervezetének célja egy magyar nevelőnőképző intézet, mintaóvoda, cselédiskola, egy főrangú leányoknak felállított intézet. „Terv és felbívás egy magyar nőnevelőnőket képező nevelőintézet felállítására.” (Koós F., 2010) Ezen a címen jelent meg ismeretlen szerzőként kétoldalas írása a Protestáns Egyházi és Iskola Lap 1844.évi 19. számában. A cikkben megemlíti „Hol népnevelők nincsenek, ott népnevelés nem képzelhető”. Ebben az időben még a népnevelő intézeteket csak fiúk látogathatták. Brunszvik Teréz ráirányította a figyelmet arra, hogyha igazán magyar lelkű, vallásos érzelmű nemzetet szeretne az ország kinevelni, akkor nem külföldi nevelőket, hanem **magyar ajkú nevelőket** kell kinevelni. Megemlíti az anyák szerepét egy kiemelkedő, új, színvonalas magyar nemzet jövőjének kinevelésében. Javaslatot tett a nevelőnők társadalmi helyzetére is: *A nevelőnőknek a nemesi osztályból kellett származniuk*. Felvételi követelményként megszabta a tehetségvizsgát is. Fontosnak tartotta a **szépséget**, a **jó modort** és az **okosságot**. A nevelőnők képzésének tanulmányi idejét 10 évben határozta meg, ahol hittant, német, francia és angol nyelvet, számvetést, földleírást, történettudományt, természettant, nevelést, zenét, táncot, rajzolást, kertészkedést és házvezetőnői munkák elsajátítását is tanulnának. A lányok kiképzése fejenként számításai szerint 150 forintba kerültek volna, amit alapítványi pénzekből szándékozott finanszírozni. (Brunszvik 1844. In Koós F. 2010)

„A nevelés termeti meg az embert és az ember a hazát”- ez volt a mottója annak az eszmeifuttatásnak, amelyben számos fontos, a nemzet neveléséhez szükséges elem megtalálható. Nevelési eszméivel számos közéleti személyiség nem értett egyet, Széchenyi István is közülük tartozott, de tisztelték egymást és elismerték a másik munkásságát. Szerinte az ember egész életét befolyásolja a kisgyermekkorban szerzett tudás és tapasztalatok.

„ A legkorábbi nevelés a legfontosabb”, mivel „amit az ember akkor lát, egész életében segíti majd, hogy a jó felé orientálódjon.” (Brunszvik 1814. In Hornyák M. 1999, 8.o.) Brunszvik Teréz sokat jótékonykodott, húga gyermekei nevelése mellett szárnyai alá vette Derecskey Lujzát, a háztartásban dolgozó lányokat, majd Teleki Blankát az unokahúgát.

Az első óvodák Magyarországon

Az Angyalkert

A Krisztina városi mintaóvoda, az „Angyalkert”

Nagy erőfeszítések árán, 1828. május 27-én kedden „*az ünnepi szentmise után 10 gyermekkel, csendben megnyílt a budai intézet*”, melynek a család birtokában lévő krisztinavárosi lakás adott otthont. Wertheimer Brunszvik Teréz leghűségesebb támogatója, mikor tudomást szerzett a kisdedóvó sikereiről, levelében így fogalmaz: „*Ha ez az iskola virágzásnak indul és fennmarad, akkor bármily kicsiny is tanulóinak száma, idő múltával, vagy még inkább Isten áldásával, mása fog akadni.*” (Kováts Németh M. 2013.) Brunszvik Teréz nagy álma vált valóra a kisdedóvó megnyitásával. Szerette volna, ha az első kisdedóvó intézménye mintául szolgál majd a további kisdedóvó intézmények megnyitásához. Ezt követően további három kisdedóvó nyílt, és még ugyanebben az évben november tájékán megnyílt az első felvidéki óvoda is Besztercebányán. A kisdedóvóban német és magyar nyelvű oktatás folyt. Az intézménybe hivatalnokok, iparosok, fuvarosok, mosónők gyermekei jártak. Brunszvik Teréz levelezéseiben Wertheimernek folyamatosan beszámol az intézmény életéről. Wertheimer az egyik könyvében le is írja a kisdedóvó életét. 1828 őszén a grófnő találkozott Diesing nevű bécsi származású úrral, akit nagyon érdekelt a kisdedóvó és kérte Brunszvik Terézt, hogy had lehessen a krónikása a krisztinavárosi kisdedóvónak. Ettől kezdve minden jelentős eseményről beszámolt krónikájában. Wertheimeren kívül számos támogatója akadt az intézménynek, miután híre eljutott az ország befolyásos embereihez is. Például Teleki Blanka és húga Emma, Seeberg Fülöp, Rudnay Sándor az akkori magyar katolikus egyház feje, Dresmityer József a győri tankerület vezetője, Mária Dorottya nádorné, Rummy György váci professzor és még sokan mások. Nem csak pénzzel, de adományokkal (pl. könyvekkel, mikroszkóppal, ásványokkal, stb.) is segítették az intézmény működését.

A kisdedővóban tett látogatásáról Wertheimer beszámolt Bécsben élő barátjának Zmeskall Miklósnak, aki a hallottak hatására kezdeményezte szülővárosában Besztercebányán egy kisdedővó megnyitását. A kisdedővó nevelői már ekkor készítettek az intézmény életéről feljegyzéseket, hogy hány gyermek van jelen, hányan jelentkeztek felvételre az intézménybe, hányan kaptak meleg levest, kik tettek látogatást az intézménybe, milyen adományokat kapott az intézmény. (Brunsztvik T. 1828. In Hornyák M. 2003, 25-32.o.)

A besztercebányai kisdedővó

A besztercebányai kisdedővó megnyitásához Brunsztvik Teréz számos ismerőséhez fordult támogatásért. Egyik ilyen nagyvonalú támogató Zmeskall Miklós, akit még bécsi tartózkodása alatt ismert meg Beethoven legbizalmasabb barátjaként. Brunsztvik Teréz miután elhagyta Bécset, kapcsolatuk nem szűnt meg. Számos levél tanúskodik erről. Zmeskall nem csak a grófnőtől, hanem számos más közös bécsi ismerősétől is kapott híreket a kisdedővó megalakulásáért folytatott küzdelmekről. A besztercebányai óvoda is kettejük ötlete volt. A megvalósításhoz Zmeskall elhatározására volt szükség. Kicsit nehézkesen tette meg az első lépéseket. Brunsztvik Teréz nagy szükségét érezte, hogy sürgősen Besztercebányára utazzon és lépéseket tegyen az óvoda megnyitásával kapcsolatban. *„Beadványának elbírálása ugyan későbbre maradt, Brunsztvik Teréz azonban néhány nap után komoly szóbeli ígéretet birtokában hagyhatta maga mögött „az értelmes, művelt” várost, Besztercebányát. Wertheimer pedig nem győz csodálkozni azon, hogy „a grófnő az egész ügyet egy cézár „veni, vidi, vici” módjára 4–5 nap alatt a legfényesebb sikerrel elintézte.”* (Hornyák M. 2005) Karolina Augusta névnapján 1829. november 4-én megnyitotta kapuit a besztercebányai óvoda melyhez nagy reményeket fűzött a grófnő.

A pozsonyi kisdedővó

A pozsonyi óvoda ötlete Brunsztvik Terézben 1830 körül merül fel. Szirmayné kéri fel, hogy segítse tervei megvalósításának előkészületeiben. A 75 éves hölgy nagyon szívesen vállalta a feladatot, mivel széles ismeretségi körrel rendelkezett, ennek ellenére nehéz volt támogatókat szereznie. Egyik levelében ezt írja Brunsztvik Teréznek: *„Össze gyűjtöttem egy néhány asszonyt, de mindegyik azt mondta, hogy inkább fizet 10 forintot, mintsem, hogy keressen tíz asszonyt, és ők is keressenek újabb tízet. Tebát nem jutottam sokra a fáradozással. Csak abban hiszek, hogy majd a grófnő eljön Pozsonyba, ... és majd az Ön szelleme fog sok szívekben célt érni.”* (Szirmayné 1830, In Hornyák M. 2005) **Az alapítási tervek nagy fogadtatásra találtak Pyrker László egri érseknél**, aki a többi egyházi méltóságot adakozásra buzdította. A grófnő rögtön nem tudott menni Pozsonyba, mert édesanyja halála és egyéb más elfoglaltságai miatt maradnia kellett. Maga helyett azonban Rehlingen Antalt küldte, hogy felkeltse a pozsonyi lakosság érdeklődését az óvoda iránt. Az embereknek egyre jobban tetszett az ötlet, miután a sajtó beszámolt Mária Dorottya nádorné és Rudnay hercegprímás látogatásáról a budai „Angyalkertben”. A lap nagy részletességgel írt az óvoda hasznosságáról, létjogosultságáról.

Brunszvik Teréz kihasználva, hogy 1830 őszen Pozsonyban gyűlt össze a világi és egyházi főméltóságok színe java, az óvodaalapítási terveit az országgyűlés elé vigye. Bécsbe utazott, ahova a harmadik óvoda megnyitási teendőket szolgáltatták. Itt kapta kézhez Andrej Samuel Royko az egyik pozsonyi szervező kétségbeesett levelét: „*A kedélyek, amelyek korábban az intézetünk iránti rajongásra voltak bangolva, kihűltek(...), és az emberek nemcsak, hogy ülésre nem gondolnak, hanem azt mondják: a mi tönkremenőben lévő egyesületünk minden jóért és hasznosért van, ez azonban sohasem kivitelezhető, fogjunk tehát valami másba! Se aláírás nincs, se befizetés, és olyan, mintha az Ön távolléte, méltóságos Grófnő, a mi jó ügyünket félbeszakította volna, egyedül csak az Ön közbelépése hívhatja ismét életre, mivel valóban haldoklót.*” (Royko 1830. In Hornyák M. 2005, 25.o.) A bécsi óvoda megnyitása után siet vissza Pozsonyba és elkezd a támogatók verbuválását. Levelet ír Ferenc Ferdinánd császárnak, és 200 forintnyi támogatást kér az óvoda részére. Karolina Augusztia pozsonyi tartózkodása idején látogatást tesz többek között a Blumenthalban 5 napja megnyílt intézményben is. Az intézményben tett látogatás nagy hatással volt a császárnéra, és támogatásával elkezdődött a szerepe az óvodai mozgalomban. Mindazok mellett, hogy a pozsonyi kisdédóvók elnyerték a nagytiszteletű urak és hölgyek elismerését és támogatását, ötletet adtak még két további intézmény megalakulásához. Ezek pedig voltak egy árvaház és egy siketnéma intézet. (Hornyák M. 2005, 27.o.)

A nagyszombati kisdédóvó

A nagyszombati kisdédóvót először Brunszvik Teréz szorgalmazta 1832 nyarán. Kunszt Ignácot, a lelkészt elsőként sikerült megnyernie, majd a városvezetés 1832. augusztus 25-én engedélyezte az óvoda megnyitását. Az óvoda fenntartását azonban közadakozásból kellett megoldani, ugyanis ezt a városi vezetés nem vállalta. Szlovátsek János segített Brunszvik Teréznek a támogatók keresésében, felhívta a közméltóságok figyelmét az óvoda fontosságára. Sajnos annyi pénz nem gyűlt össze, hogy saját épületet vásároljanak, így **a székesegyház melletti káptalan utcában béreltek házat**. Megszervezi az egyesületet pozsonyi mintára, amely az óvoda működéséhez elengedhetetlen. „*A Jót Előmozdító Társaság*” néven szereplő egyesület hivatalosan 1832 őszen megkezdte működését Apponyi Serbelloni Teréz grófnő elnöklésével. A kisdédóvó első tanítója Brunszvik Teréz legkorábbi munkatársainak egyike, a pozsonyi óvoda kapcsán már említett Rehlingen Antal lett. (Hornyák M. 2005, 29.o.) Alapító tagként kezdetektől fogva szívén viseli az óvoda működését és a napi történésekről feljegyzéseket is készít. Sajnos nem tart sokáig a nagy öröm, Rehlingen Nagyszombat „első óvó bácsija” súlyos tüdőbajjal küszködik. Miután Brunszvik Teréz is megbizonyosodott róla, hogy az óvoda körüli vezetésben súlyos gondok vannak javasolta a tanársegéd felvételét. Miután Rehlingen meghalt Brunszvik Teréz többször is meglátogatta a nagyszombati óvodát. Sajnos nem tetszett neki, amit látott, tapasztalt. Naplójában említi „*A nagyszombati kisdédóvó; klaszrikus egyben-másban és mégis durva és közönséges. Ó hazám, hazám! Mennyit fáradozott Apponyi grófnő! Micsoda idők! Ő képezte magát, és mégsem volt eredmény! Ezzel szemben mi történt? Elvesztette kedvét, én úgyszintén!*” (Hornyák M. 2005, 33.o.)

Az utókor számára a nagyszombati kisdédóvó fennmaradt írásos naplói, tartalmazzák többek között az intézmény tevékenységeit, szüneteket, éves létszámadatokat, milyen családból

származtak a gyermekek és a heti rendet. *Az első évben 35 fiú és 62 lány látogatta az intézményt, majd az elkövetkező öt évben ez az arány jócskán növekedett 1841 és 46 között pedig már 1121 gyermek látogatta a kisdedóvót.* Az adatokból is jól látszik mennyire szükséges volt az intézmény megnyitása a városban. Az intézmény kapui már kora hajnalban nyitottak és késő délutánig voltak nyitva, erre azért volt szükség, mert a dolgozó szülők gyermeki már kora hajnalban érkeztek. A heti rendet változatosan állították össze, és a foglalkozások negyed és órák voltak:

- Reggeli gyülekezés, játék
- Hittan
- Egészségügyi teendők
- Étkezés
- Testnevelés (gimnasztika, menetelés)
- Rajz
- Betűismeret- olvasás
- Ének
- Környezetismeret
- Kézimunka
- Számolás gépen
- Magyar nyelv (szavak, versek)
- Technológia- ipartan
- Jelmondatok, memorizálás. (Bilibok P.-Sebestyén I.1981.266-269.o.)

Az intézmény nevelői-oktatói módszerei közé tartozott a memorizálás és a gyakorlatiasság. Nagy hangsúlyt fektettek a hittan állandó ismétlésére. A cél elsősorban az volt, hogy az iskolára készítse fel a gyermekeket, de a gyakorlatban inkább az iskolát helyettesítette. Ez sajnos a kisgyermek kárára ment, mivel a nevelő-oktató módszerekből a játszás kimaradt. A gyermekek német nyelven sajátították el a tananyagot és a 7. életév betöltése után magyarul és németül is vizsgát kellett tenniük.

Német nyelvből a következő tantárgyakból vizsgáztak: *Ima, Beszélgetés Istenről, Szentek történetei, Az állatok birodalma, A kézművesek, Az érzékszervek, Az aprómagvak, Jelmondatok, Gondolkodtató gyakorlatok, Számolás, Formaismeret, Olvasás- betűismeret, A test részei, Egészségügyi szabályok, Magyar imádság.*

Magyar nyelvből a következő tantárgyakból vizsgáztak: *Ima, Esedezés a Szentlélekhez, A mesteremberek és azok foglalatosságai, Vers, Ének, Az állatok nevei, Ének, A test öt érzéke, Ének, Számvetés, Ének.* A fenti felsorolásból is látszik, hogy igen nagy mennyiségű tananyagot tanítottak. Ebből következik, hogy az intézményben egy jól megszervezett nevelő-oktató munka folyt. (Bilibok P. - Sebestyén I. 1979.129-132.o.)

Az első kisdedóvó törvény 1891-ben jelent meg. Az 1891. évi XV. tc-ben úgy véljük, hogy Brunszvik Teréz reformtörekvései fellelhető a nevelés színterén. Az első magyar óvónőképzőt Tolnán alapították 1834-ben, majd 1843-ban Pestre helyezték át, és ezzel kezdetét

vette a hazai óvóképzés. Kezdetben csak férfi növendékei voltak az óvóképzőnek, majd 1874-től már csak nők vettek részt a 2 éves képzésben. (Surányi, 2013.) Brunsvik Teréz a nevelőnők képzését 10 évben, míg az 1891. évi XV. tc. már 2 év képzésben határozta meg a nevelők, nevelőnők képzését. Az 1891. évi XV. tc. már szabályozta az óvónők felvételét és képzési rendjét a kisdédóvóképzőbe:

A 33.§ alapján „A kisdédóvónő- (kisdédóvó-) képző intézetbe felvételt nyerhet, aki

- egészséges és ép testalkattal, valamint zenei hallással rendelkezik;
- leányoknál a betöltött 14. év, férfínövendékeknél a betöltött 16. év; 40 évnél idősebbek azonban, csak külön miniszteri engedéllyel vehetők fel;
- a közép- vagy polgári és felsőbb leányiskolák negyedik osztályának, vagy a felső népiskolák második osztályának sikeres bevégzését igazoló iskolai bizonyítvány vagy a megfelelő tantárgyakból teendő felvételi vizsga.“ (1891.évi XV. tc.)

A törvény természetesen meghatározta a kisdédóvóképző idejét és a tantárgyakat is. A 34.§ szerint “Ezen intézetekben a tanfolyam két évig tartott.” Kötelező tantárgyak az alábbiak voltak:

- hit- és erkölcstan,
- magyar nyelv és magyar irodalom,
- neveléstan, különös tekintettel a kisdédóvodák szervezetére,
- egészségügy, különös tekintettel a kisdédóvodára,
- hazai történelem, alkotmánytan és földrajz,
- természettudományok,
- mértan és rajzolás,
- ének és hegedülés,
- nőknek női kézi munka és némi házi ipar, finövendékeknek házi ipar,
- a kisdédóvóval való bánásmód állandó gyakorlása,
- testgyakorlás,
- esetleg valamely más hazai nyelv.

Lényeges hasonlóság fedezhető fel az 1891.évi XV. tc.-ben és Brunsvik Teréz által meghatározott tantárgyak között, amit a nevelőnőknek a kisdédóvóképzőbe kellett elsajátítaniuk: hittant, német, francia és angol nyelvet, számvetést, földleírást, történettudományt, természettant, neveléstant, zenét, táncot, rajzolást, kertészkedést és háztartásnői munkák.

Az óvodai nevelés célját az 1.§ tartalmazza: „A kisdédóvó feladata a 3-6 éves gyermekeket, egyfelől ápolás és gondozás által a szülők távollétében érthető veszélyektől óvni, másfelől rendre és tisztaságra szoktatás, valamint ügyességöknek, értelmüknek és kedélyüknek korukhoz mért fejlesztése által őket testi, szellemi és erkölcsi fejlődésükben elősegíteni.“ (1891.évi XV. tc.)

Irodalom:

Bilibok Péterné - Sebestyén Istvánné(1979):Óvodai élet 1932-ben a nagyszombati kisgyermekiskolában. In: Óvodai nevelés, XXXII.. évf. 4. sz.

Bilibok Péterné - Sebestyén Istvánné (1981): Rehlinggen Antal élete és pedagógiai munkássága In. Óvodai nevelés, XXXIV.évf. 7-8. sz. 1981.

Üvegesné dr. Hornyák Mária (1994): Brunszvik Teréz (1775-1861), Polgármesteri Hivatal, Martonvásár, 1994.

Hornyák Mária (1999): „Magyarország, Veled az Isten!“ Brunszvik Teréz naplófeljegyzései 1848-1849, Argumentum, ISBN 963 446 096 8

Hornyák Mária (2003): Első óvodánk története (Buda- Krisztinaváros) 1828-1867, Martonvásár, Órláng füzetek 8.szám, A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány hírlevelének mellékletei

Hornyák Mária (2005): Brunszvik Teréz és a felvidék első óvodái. Martonvásár: Órláng füzetek 11.szám, A Brunszvik Teréz Szellemi Hagyatéka Alapítvány hírlevelének mellékletei, ISBN 963-219-5175

Koós Ferenc (2010): A nőnevelés helyzete a reformkorban, Keszthely, Balaton Akadémiai Kiadó, Szent György könyvek, ISBN 978-963-8365-77-4

Ozogány Ernő – Vojtek Katalin (2003): A kiseddóvók megalapítója. In. *Magyar nagyszonyok*. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 34–35. p. ISBN 80-8062-165-9

Kováts-Németh Mária (2013): *Kultúráközvetítés és pedagógiai értékrendszerek*. Komárom: Selye János Egyetem (Monografie Comaromienses 13.) ISBN 978-80- 8122-087-6

Kováts-Németh Mária (2015): Kultúra, érték, iskola, Győr, Palatia Nyomda és Kiadó Kft., ISBN 978 963 7692 67 3,

Surányi István (2013): A hazai óvodaügy fejlődésének főbb vonásai és annak Székesfehérvári gyakorlata 1990-ig, In: Neveléstörténet, 10. évfolyam 1-2. szám, A székesfehérvári Kodolányi János Főiskola folyóirata, Székesfehérvár, ISSN 1785 5519

Internetes hivatkozás:

1891.évi XV. tc. [http:// www.1000ev.hu/index.php?a=3](http://www.1000ev.hu/index.php?a=3) HYPERLINK
"file:///F:/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%252520Internet%252520Files/D
ownloads/www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6422"letöltés dátuma: 2015 április13.